

Arvastsons psalmstudier

Allan Arvastson har fortsatt sin långa rad av hymnologiska arbeten med en samling psalmstudier, »Imitation och förnyelse». Nyligen har ytterligare en skrift av Arvastson utkommit »Svensk psalm genom tiderna», en översiktlig psalmhistorisk genomgång avsedd bl a för universitetsbruk.

»Imitation och förnyelse» innehåller, förutom en kortare inledning om synen på psalmen och psalmdiktningen under olika tider, sju studier: Dagvisan, En sommarvisa (= Then blomstertid nu kommer) och dess författare, Akrostikonpsalmerna 1695 och deras bakgrund, Joachim von Dübens fångenskapssalmer, Samuel Ödmanns sommarsång, Wirséns psalm för midsommaren och Orgel och harpa. Om musikinstrument i svensk psalmdiktning.

Bokens titel är väl vald. Arvastson har velat betona dels psalmtexternas traditionssammanhang, den litterära kontinuiteten i deras uttrycksmedel, dels hur psalmen »förändras för att motsvara nya tiders krav» (s 12). Dessa specialstudier från skilda epoker fördjupar på en rad punkter vår insikt i psalmhistorien.

Ett gammalt tema som Arvastson berikar med sammanfattande aspekter är frågorna kring Dagvisan, »Den signade dag». Han fixerar bl a problemen kring dess datering och ursprung, och benämningen 'dagvisa', känd från den första tryckta versionen i Thomissøns psb 1569: »Den gamle Christelige Dageuise». Begreppet 'dagvisa' har tytts på skilda sätt: som 'morgonsång', avsedd för varje ny gryning, eller för söndagens morgon, eller för juldagsmorgonen. Arvastson finner dock intet stöd för tanken att den medeltida dagvisan ursprungligen skulle varit förknippad med julfirandet.

Jämförelser görs också med den tyska medeltida Minne-sångens 'Tageweise' eller 'Tage-lied', där speciellt vaksamhetsmotivet betonas, något som kunde överföras till psalmområdet i kontrafaktens form.

En viktig studie är »En sommarvisa» och dess författare. Arvastson ägnar »Then blomstertid nu kommer» en utförlig analys med sikte på psalmens teologiska innehåll och språkliga uttrycksmedel och visar därigenom dess ställning i en litterär tradition. Författarens granskning av psalmens källor och beläggen för den traditionella attributionen till Israel Kolmodin avkastar ett uppseendeväckande resultat. Som det synes på säkra grunder vill Arvastson fränkänna Kolmodin författarskapet. Den välkända traditionen från Georg Wallin om att Kolmodin »componerat» sommarvisan »under det han spatzerade genom Skogar och gröna Engar, emellan Lädebro och Gand, det han alla dagar plögade göra, ner han der ute war, at dricka lefwande watn utu Hångers Kella» avför Arvastson som blott och bart ett utslag av Wallins Gotlandsbeundran och Kolmodins dokumenterade intresse för Urban Hiernes vattenforskning, varjämte det framhålles att traditionen i fråga är misstänkt sen och motsäges av att t ex Swedberg, som var insatt i Kolmodins prestationer, inte nämner honom som sommarvisans författare.

Arvastson går symptomatiskt nog inte på något mera energiskt försök att ringa in en annan författarpersonlighet. Själva analysen av texten uppfattas som forskningens väsentliga uppgift – denna gång.

Den tredje uppsats som rec ämnar stanna inför är Samuel Ödmanns sommarsång, »Naturen åter träder», där Arvastson återknyter till

teckningen av sommarpsalmernas traditionsbild. Insättandet av Ödmann i litteraturhistoriskt sammanhang är här inte odelat lyckligt. Att man skulle få »en viss antydning» om Ödmanns litterära hemvist genom att hänvisa till att han studerat Dalin, Montesquieu, Holberg, Young och Gessner (s 116) verkar, trots den försiktiga formuleringen, vara överdrivet: raden av uppräknade författare är mer än disparat! Att dra linjer från »Naturen återträder» till Kellgrens »Den nya skapelsen» synes vara att pressa texterna alltför hårt. Att

Ödmann skulle vara en Linnés lärjunge i fråga om synen på Bibeln som naturvetenskaplig kunskapskälla är visserligen tänkbart, men senare Linnéforskning har givit en mera nanserad bild av Linnés inställning än den som här förutsättes.

Carlhåkan Larsén

Allan Arvastson, *Imitation och förnyelse* (Bibliotheca Theologiae Practicae 25, Lund 1971).

Sjögrens Liturgik

Åtskilliga generationer blivande präster och kyrkomusiker har fått sina kunskaper i liturgik från Hellerströms klassiska lärobok. Det var en faktaspäckad framställning på 560 sidor, där i stort sett allt som hörde till ämnet fanns med – alltifrån den mozarabiska liturgin till den gregorianska koralnotationen. Få var väl de som verkligen lärde allt som stod på de tättryckta sidorna, men som lärobok och uppslagsbok var den en rik skattkammare, och det torde ha varit svårt att hitta några sakfel eller misstag i framställningen.

Sedan en del år är Hellerströms bok utgången i bokhandeln, och för nutida studerande var den kanske alltför omfattande och svår-läst. I den situationen tar man tacksamt emot den lärobok i liturgik, som domprosten i Göteborg, teol dr Per-Olof Sjögren, har utgivit med titeln »Kyrkans lovsång». Den fyller ett verkligt behov, och författaren är värd all aktning för att han sammanställt denna lärobok – eller »kompendium i liturgik», som han själv kallar den.

Skillnaderna gentemot Hellerströms arbete är många. Omfånget är nerbantat till 158 sidor. Man kan alltså inte räkna med att stoffet tillnärmelsevis motsvarar det som Hellerström erbjöd. I själva verket är Sjögrens bok på många ställen beklagligt knapphändig. Stora och viktiga partier är bara flyktigt antydda – så t ex reformationens liturgiska principer och dess gudstjänstordningar. Likaså den ortodoxa gudstjänsten, vars utformning bör räknas som en del av den liturgiska allmänbildningen. Hela avsnittet om gregorikanen och dess musikaliska former (60 sidor hos Hellerström) har ingen motsvarighet hos Sjögren. Som den kunnige musiker han är borde

han ha kunnat ge en god framställning av detta gebiet. Hos Hellerström fanns det vidare en omfattande redovisning för evangelisk psalm och koral (140 sidor), för all del en ganska torr och tråkig serie uppräkningsar, men som utgångspunkt för psalmskunskap mycket användbar materialsamling. Naturligtvis kan liturgikläraren använda svenska psalmboken och andra psalmböcker för sin undervisning, men luckan i detta avseende hos Sjögren är en brist.

För att vara rättvis måste man erkänna, att Sjögrens bok är avsiktligt kortfattad. Han framhåller, att det är pedagogiska skäl, som dikterat den summariska framställningen. Han har velat ge en populär och lättläst översikt över liturgiken, och som den gode skribent han är har han lyckats med sin avsikt. Hans bok kan läsas med behållning av vilken intresserad läsare som helst. Den är också godkänd som studiebok för allmän cirkelverksamhet.

Speciellt påfallande är de uppbyggliga tolkningar som förf genomgående låter sin faktaframställning åtföljas av.

Men frågan är, om han inte med detta goda syfte förvanskats möjligheten att skriva en verklig lärobok. Som boken nu föreligger är den på en gång presentation av ett konkret stoff och samtidigt interfolierad av tolkningar och utläggningar, ofta sekundära. Mer av konkreta fakta och mindre av uppbyggliga kommentarer skulle i varje fall jag ha önskat av ett arbete som skall tjäna som lärobok.

Två upplagor har snabbt utkommit av Sjögrens bok, och den tredje upplagan är väl snart att emotse. Där har man anledning att förvänta en hel del nytt stoff, t ex en redogörelse för den nya svenska högmässan av år 1975 (1976?),

de nya gudstjänsterna som godkänts av kyrkomötet, något om det kommande psalmboktillägget m m. Man kanske också kan vänta att en del omarbetningar och korrigeringar kommer att göras. Ett och annat har redan i andra upplagan rättats till, t ex det fatala namnmissstaget å s 36. Här skall nämnas en del ställen, där man kan vänta sig förändringar. Min avsikt är inte att vara felfinnare utan att i positivt syfte rekommendera tänkbara förbättringar.

När det gäller synagoggudstjänsten bör de dubbla textläsningarna (lagen och profeterna) uttryckligen nämnas, eftersom dessa har sin motsvarighet i den kristna gudstjänsten. Skriver man »texten» i singularis kan det leda till missförstånd.

Introitus och offertorium bör inte benämnas »psaltarpсалmer» (s 15 f), eftersom de nämnda momenten ofta försågs med nytestamentliga textcitater. Gradualet bör inte kallas »rörelsesång», särskilt inte med tanke på det ordets nutida innebörd. Motivet till att reformationen ersatte de nämnda liturgiska partierna med nydiktade sånger var väl inte främst »att man fann psaltarpсалmerna för svåra» (s 16) utan snarare de enorma svårigheterna att översätta hela mässpropriet och även strävan att främja folkets medverkan i mässan. Jfr s 106 där det står att Luther skrev sina psalmer i stället för att »psaltarpсалmerna psalmodierades», vilket som bekant i högmässan endast skedde i den enda versen i introitus.

Om Jesu sju ord på korset står det (s 16) att Herren uttalade dem »för att göra sitt talande före döden fullkomligt» — en egendomlig formulering, som tycks bortse från den mänskliga dimensionen i lidandesdramat.

På s 17 citeras Apg 2:42 om att den unga församlingen höll fast vid »bönerna». Att dessa skulle innebära »Psaltarens bön, Herrens bön och de nytestamentliga cantica» är en godtycklig avgränsning.

På tal om Olaus Petris mässa 1531 står det,

att »avvikelserna från den romerska mässan utgörs främst av språket». Nog var det väl de teologiska avvikelserna som var de viktigaste. Att hos O.P. »predikan är obligatorisk» är i varje fall inte riktigt i fråga om SM 1531, där det inte står något utsagt om predikan.

Vid genomgången av den svenska högmässan borde den »ovillkorliga» avlösningens förekomst ha nämnts uttryckligen (»Tag emot dina synders förlåtelse . . .»). Egendomligt är att omnämmandet av »inlednings-helig» placerats under rubriken »Avlösning» och att alternativet bön eller psalmsång efter avlösningen inte nämns, så ej heller övergångsorden »Helige Herre Gud . . .».

Det finns här och där en del säregna kommentarer till vissa partier i mässan t ex om »tjänsten i änglarnas sällskap» eller att man står under lovsångerna därför att »Änglarna står inför Guds tron» — det måste väl vara en from efterrationalisering?

Avsnittet om sekvenserna på s 35 rymmer ett par oklara eller felaktiga formuleringar. Om de 5 klassiska sekvenserna står att de »bevarats till modern tid». Det är visserligen sant, men riktigare hade varit att påpeka, att massor av sekvenser finns »bevarade» till vår tid men att endast de nämnda blev officiellt godkända efter motreformationen. Felaktigt är att sv ps 132 skulle motsvara pingstsekvensen. Arvastson skriver: »Pingstsekvensen Veni sancte spritus bör inte förväxlas med den *antifon* med samma begynnelse, vilken återfinnes i den svenska psalmboken».

Jag vill också ifrågasätta påståendet att Hallelujamomentet i mässan har direkt ursprung i Hallelsångerna ur Psaltaren. Till småfelen hör t ex översättningen av »Sursum corda», eftersom formen »corda» är pluralis. Bibelcitater på s 64 ur Ordspr 3:9 verkar mer förbryllande än klagörande.

Några olyckliga formuleringar skulle kanske kunna rättas i nästa upplaga. T ex »Gudstjäns-

ten börjar inte när den börjar, när kyrkklockorna ringer samman». Eller att mässans rätta utgestaltning skall märkas på gudstjänstbesökarnas »gång fram till nattvardsbordet». Uttrycket »melodifragment» på s 105 är inte lyckat. Att israeliterna efter övergången av Röda Havet steg upp på stranden av »Arabien» ger läsaren överraskande associationer. Det är väl följande helt obestyrkt att de kristna som döptes i Jordan steg ner från ena stranden och steg upp på den andra. Till de ansträngda förklaringsförsöken hör också påståendet att Benedictus fick sin plats i morgonbönen Laudes därför att Johannes Döparen förbådade Kristus.

Om man vill vara exakt, och det bör man ju i en lärobok, bör man inte skriva att Svedbergs psalmbok publicerades 1695 (s 108). Den godkändes den 6/12 1695 men publicerades först senare. »Haeffners revision på 1820-talet» är också en missvisande formulering — revisionen gjordes tidigare, men publiceringen skedde 1820.

De gjorda anmärkningarna avser närmast skönhetsfläckar i en bok med många och stora förtjänster. Per-Olof Sjögren har gjort ett gott arbete med sin bok om kyrkans liturgi. Den nya upplagan emotses med stora förväntningar.

Inge Löfström

Per-Olof Sjögren, Kyrkans lovsång. Kompendium i liturgik (Verbum 1974).